

VIRI – SOURCES

Korespondenca dr. Dragotina
Lončarja z dr. Pavlom Turnerjem

Franc Rozman

V korespondenci dr. Dragotina Lončarja, ki mi jo je podarila njegova hči, gospa Danica Lončar, in ki sem jo z darilno pogodbo dal Arhivu Slovenije, je tudi Lončarjeva korespondenca z dr. Pavlom Turnerjem. Bogato in pomembno korespondenco dr. Turnerja je začel objavljati Pokrajinski arhiv v Mariboru v redakciji dr. Darka Friša in njegove žene dr. Mateje Matjašič - Friš. Doslej so izšli trije zvezki, in sicer v letih 2005, 2006 in 2007. Izdana korespondenca prinaša pisma različnih korespondentov, ne pa Turnerjevih odgovorov. Ker je korespondenca z Lončarjem bolj skromna in ker je na voljo obojestranska, sem se odločil, da bom objavil tako Lončarjeva pisma kot tudi Turnerjeve odgovore.

Turner in Lončar sta si dopisovala le kratek čas, in to v letih od 1912 do 1914. V pismih se je Lončar obračal na Turnerja z raznimi vprašanji, predvsem o slovenski zgodovini na Štajerskem. Lončar je bil pred prvo svetovno vojno najboljši poznavalec slovenske politične zgodovine 19. stoletja in vrh njegovega ukvarjanja s to problematiko je še danes zelo uporabno delo *Politično življenje Slovencev (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*, ki je v povečani in dopolnjeni izdaji izšlo v Ljubljani poleti 1921 kot druga izdaja. Prva je izšla 1906 in je bila namenjena kot sintetičen pregled češki publiki. Drugo izdajo je pripravljal kot profesor na realki v Idriji, kjer je služboval v letih od 1907 do 1918. Ob primarnem šolskem delu je sodeloval tudi v uredništvu *Naših zapiskov*, bil je dejaven v JSDS, pisal različne članke in veliko tudi predaval.

Ne Dragotina Lončarja (1876–1954) in ne Pavla Turnerja (1842–1924) ni treba posebej predstavljati, saj sta oba znana in tudi večkrat predstavljena. Najpomembnejšo predstavitev življenja in dela Dragotina Lončarja je prispeval dr. Fran Zwitter v *Zgodovinskem časopisu*, 8, Ljubljana, 1954, str. 181–191 (z bibliografijo). O Turnerju pa naj navedem le *Turnerjev zbornik*, ki je izšel kot prvi zvezek revije *Studia Historica Slovenica* 1, 2001, v Mariboru. Turnerjeva pisma so mi ljubeznivo dali na voljo v Pokrajinskem arhivu v Maribor (Osebni fond dr. Pavla Turnerja, škatla 4), za kar se jim zahvaljujem.

Prvo pismo dr. Dragotina Lončarja dr. Pavlu Turnerju

V Idriji, dne 5. 1. 1912

Velecenjeni gospod doktor,

Oprostite mi, da Vas nadlegujem. Prosil bi Vas, ali bi mi mogli povedati, kaj je urejal dr. Jos(ip) Vošnjak¹ 1888 leta. Dav(orin) Trstenjak² piše namreč Vošnjaku 7. IV. 1888. leta, vprašujoč ga, kako se kaj počuti kot urednik, da je »Narod« stari grešnik in da je Vošnjak prišel zdaj pri klerikalcih ob ves kredit. Iz tega sklepam, da »Narod« ni mogel urejati, kvečjemu kot substitut, glavni urednik »Naroda« je bil takrat Železnikar.³

V pismu z dne 10. III. 1877. piše Dav. Trstenjak, da bodo pri prihodnjih volitvah zmagovali na Štajerskem kandidati à la Posek.⁴ Ali bi mi mogli povedati, kdo je ta Posek.

Zahvaljujoč Vas naprej za uslugo beležim z odličnim spoštovanjem vdani Vam dr. Lončar

Idrija

¹ Josip Vošnjak (1834–1911), politik, pisatelj, zdravnik, državno- in deželnozborski poslanec, vodja mladoslovencev (SBL, IV, str. 554–558).

² Davorin Trstenjak (1817–1890), liberalnokatoliški publicist, etnolog, zgodovinar, mitolog, duhovnik (SBL, IV, str. 196–198).

³ Ivan Železnikar (1839–1892), časnikar, od 1. 1. 1882 do 23. 12. 1887 odg. urednik Slovenskega Naroda (SBL, IV, str. 947–948).

⁴ Dvorec Pogled na Mlačah med Ločami in Zbelovim pri Poljčanah sta 1829 kupila Karel in Cecilija Possek in družina ga je obdržala do 1945 (Krajevni leksikon Slovenije, III, Ljubljana 1976, str. 299; Ivan Stopar: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, II, Ljubljana, str. 105–108).

Odgovor Turnerja

Pismo, odposlano iz Maribora (žig Marburg an der Drau, 9. 1. 1912) na naslov:

Velecenjeni gospod dr. Dragotin Lončar, c.kr. profesor, Idria

Maribor, 9. januarja 1912

Velečislani gospod doktor!

Na Vaše cenjeno pismo Vam rad odgovarjam kar sedaj vem in morem. Kolikor jaz vem, je doktor Vošnjak nekoliko kratki kot substitut urejeval Sl(ovenski) Narod, in po mojem mnenju je imel Davorin Trstenjak v mislih to substitutno urejevanje Vošnjakovo. Davorin Trstenjak, z katerim sem bil od leta 1858. do njegove smrti v prijateljskih odnošajih je včasih prav dovtipno, šegavo in ironično govoril in pisal, tako pač tudi v dotičnem pismu Vošnjaku.

Klerikalcev Trstenjak nikakor in nikoli ni maral, bil je po tedanjem političnem nazivanju skoz in skoz mladoslovenec. Večkrat se je šalil, da je on star mož in duhovnik, mladoslovenec, mladi ljudje pa se štulijo za staroslovence.

Posek (Possek) je bil graščak, posestnik graščine Pogled pri Ločah v Konjiškem okraju. Nemeč, ugleden mož, ki je imel velik vpliv v dotičnem okraju. Nemški prenapetež še bojda ni bil, pa seveda je delal za nemško in nemčursko stranko. Njegova sina pa sta huda deučnacijonalca. Od teh je eden advokat v Mariboru, drugi pa živi na svojem gradu Pogled. Oba strastno delujeta med Slovenci ad maiorem Germaniae gloriam.

Ako Vam morem še s kakšnimi obvestili ustreči, srčno rad to storim, ker Vaše literarno delovanje visoko cenim in Vaše spise z največjim zanimanjem čitam. Da mi zdravstvujete!

Z največjim spoštovanjem

Vam iskreno vdani P. Turner

Drugo pismo Turnerja Dragotinu Lončarju

Na kuverti je žig Marburg a.d. Drau 22. 4. 1912

Gospod dr. Dragotin Lončar, c.kr. profesor

Idria, Kranjsko

Maribor, Weinbaugasse 26,

22. aprila 1912

Velečislani gospod profesor!

Dozvolite, da Vas opozorim na pomoto, ki se Vam je pripetila v objavljenju »Iz

literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka« v »Naših zapiskih« za april in maj l.l.⁵

Jaz nisem pisal tam pod VIII. objavljeni dve pismi. Levstika sem vselej čislal za pravega našega klasika, bil sem z njim pa tudi od leta 1869 do njegove smrti v osebnih prijateljskih razmerah.

Kar se pa tiče pisma iz Peterburga, Vam morem tudi zagotoviti, da tam še niti nisem bil, torej naravno nisem mogel od tod nobenega lista pisati.

Blagovolite popraviti to pomoto v bodoči številki »Naših Zapiskov«.

Z odličnim spoštovanjem Vam iskreno vdani P. Turner

Drugo pismo Dragotina Lončarja Pavlu Turnerju

V Idriji, dne 25. 5. 1912

Velecenjeni gospod doktor!

V junijski številki »Naših Zapiskov« priobčim popravek glede »Vaših« pisem.⁶ Obenem bi bil rad izvedel, kako se mi je mogla pripetiti ta pomota, oziroma kdo je pisal ono pismo. Ali kaj se je zgodilo? Ko sem hotel še enkrat pregledati Vošnjakovo korespondenco, mi je ravnateljstvo kranjskega deželnega muzeja naznanilo, da te korespondence zdaj v muzeju ni mogoče – najti! Dosedanje naše prizadevanje je bilo zaman, da bi jo bili dobili. Prejšnji kustos dr. Schmid⁷ mi je pisal, da je po moji vrnitvi l. 1909 ni nikomur posodil. Tako objavljam popravek, ne da bi si mogel razjasniti nesporazumljenje.

Sicer pa, kar se tiče vsebine onih dveh pisem, obsega prvo pismo karakteristiko mišljenje one dobe, ki v nekem oziru ni brez veljave. Za vzgojo širših narodnih plasti utilitaristični spisi Vošnjakovi v tedanjih razmerah zavzemajo gotovo mesto. Drugo pismo o ruskih razmerah je zopet še dendenes vedno aktualno in ne moremo dovolj poudarjati njegove upravičenosti.

Ker sem že pri korespondenci, mi dovolite, gospod doktor, vljudno prošnjo: Brezdvomno imate tudi Vi kaj shranjenega, kar bi imelo pomen v svojem času. Ne uničite tega, ampak uredite tako, da se ne izgubi.

Z najodličnejšim spoštovanjem

udani Vam dr. Lončar

⁵ Dragotin Lončar je v 9. letniku Naših zapiskov v 4 nadaljevanjih objavil Iz literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka. Gl. Naši zapiski, 9, Gorica 1912, str. 14–27, 53–59, 78–86 in 107–114. Na strani 113 sta objavljeni dve pismi, ki jih je Lončar pripisal Turnerju.

⁶ Naši zapiski, št. 6, 1912, str. 193.

⁷ Walter Schmid (1875–1951), arheolog in etnograf je bil med letoma 1905–1909 kustos kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani (SBL, III, str. 222–223).

Primer z Levstikom ni seveda umestna. Levstika je treba meriti z drugim merilom: tu manjka tertium comparationis.

Turnerjev odgovor, kuverta z žigom Maribora 27. maja 1912

Velecenjeni gospod dr. Dragotin Lončar, c.kr. profesor

Idrija

Maribor, 27. maja 1912

Velečislani gospod profesor!

Hvala Vam na Vaše ljubeznivo pismo.

Kar se tiče avtorja dotičnih dveh pisem objavljenih v »Naših Zapiskih« se meni dozdeva – in tudi dr. Murko,⁸ z katerim sem o tej zadevi zadnjič v Gradcu govoril, je tega mnenja – bi menda bil Jurtela, ki je profesor na neki gimnaziji na Ruskem. Ta Jurtela⁹ je brat dr. Jurtela, odvetnika v Ptujju.

Z rajnim dr. Jos. Vošnjakom sem sicer se mnogo let o različnih zadevah dopisoval in Vošnjakova pisma, kolikor sem jih še hranil, sem po njegovi smrti izročil dr. Bogumilu Vošnjaku.¹⁰

Žal mi je, da sem dopise dr. Janeza Bleiweisa, Razlaga, Coste in drugih znamenitih mož izgubil, kar se mi je ob mnogokratnem preseljevanju in potovanju prigodilo. Hranim še sicer mnogo različnega dopisnega gradiva, kar bi se pa moralo prerešettati ...

Ako obiščete ob kateri priliki Maribor, blagovolite se oglasiti tudi pri meni. Pogovorila bi se lahko o marsičem. Slišal sem, da ste bili bolani. Upam, da ste zopet popolnoma zdravi in čili. Pozdravite mi prijatelja gospoda dr. Potočnika,¹¹ za katerega mi je žal, da je zapustil Maribor.

Da mi zdravstvujete srečno in zadovoljno Vam srčno želi

Vaš iskreni P. Turner

⁸ Matija Murko (1861–1952), slavist, etnograf in zgodovinar (SBL, II, str. 169–175).

⁹ Andraž Jurtela (1857–1918 v Rusiji), po 1884 profesor nemščine, angleščine in francoščine v Stavropolu in Vladivostoku (Osebnosti, I, Ljubljana 2008, str. 431). Njegov brat Franc (1853–1926) je bil pravnik in politik (Osebnosti, prav tam).

¹⁰ Bogumil Vošnjak (1882–1959), pravnik in politik, nečak Josipa (SBL, IV, str. 583–584).

¹¹ Matko Potočnik (1872–1967), šolnik in zgodovinar, je bil od 1902 do 1912 profesor na državnem moškem učiteljišču v Mariboru (SBL, II, str. 463–464).

Tretje pismo Lončarja Turnerju

Veledenjeni gospod doktor! V Idriji, dne 21. VI. 1913

Oprostite mi, da Vas nadlegujem s prošnjo za pojasnilo.

Einspieler Andrej¹² omenja v nekem pismu na dr. Jos. Vošnjaka iz l. 1865 nekega Gršaka¹³ na Štajerskem, Kdo je bil ta mož? Ali ni mogoče to kak Einspielerjev hudomušen izraz za Sernca?¹⁴

Pri Ptujju sta posestvi »Thurnisch« in »Neuhof«, ki jima ne vem slovenskega imena, kjer naj bi se ustanovila vinarska in poljedelska šola okrog l. 1867.

Ali še živi neki prof. Müllner¹⁵ iz Maribora, ki je 1872. leta kompetiral na ljublj. (ansko) učiteljsiše? Menda ni identičen z nekdanjim kustosom Müllnerjem pri kranjskem deželnem muzeju.

Zahvaljujoč Vas vnaprej za izkazano uslugo, ako mi morete dati kako pojasnilo glede navedenih vprašanj ostajam z odličnim spoštovanjem udani Vaš dr. Lončar

Zraven z drugo roko pripis:

ad 1) dr. Geršak

ad 2) Turnišče, Novi dvor (danes Novi Marof)

ad 3) identičen s kustosom

Odgovor 25. VI. 1913

Pivko, morda Ljudevit Pivko¹⁶

¹² Andrej Einspieler (1813–1888), časnikar in politik, poslanec v koroškem deželnem zboru, ustanovitelj lista Mir (SBL, I, str. 151–165).

¹³ Ivan Geršak (1838–1911), pravnik in gospodarstvenik, izdajal 1865/66 prvo slovensko narodnogospodarsko revijo Čitalnica in 1870 izdal narodnogospodarski opis slovenske Štajerske (SBL, I, str. 211).

¹⁴ Josip Sernec (1834–1925), politik in gospodarstvenik (SBL, III, str. 294–295).

¹⁵ Alfonz Müllner (1840–1918), arheolog, od 1889 do 1903 kustos v kranjskem deželnem muzeju v Ljubljani (SBL, II, str. 163–164).

¹⁶ Turnerjev odgovor se v Lončarjevi zapuščini ni ohranil, pač pa le del pisma, ki je napisano z drugo roko, podpisan pa Pivko in najbrž gre za Ljudevita Pivka (1880–1937), šolnik in politik, ki je nekaj časa opravljal tajniške posle za Turnerja (SBL, II, str. 368–369).

Četrto pismo Lončarja Turnerju

Velecenjeni gospod doktor!

V Idriji, dne 6. IV. 1914

Priloženo pismo ste bili pisali dr. Jos. Vošnjaku.¹⁷

Prosim Vas, blagovolite mi odgovoriti, ali ga smem objaviti in v pritrdilnem slučaju, ali ste zadovoljni, da sem izpustil neki izpodtakljivi izraz glede Cankarja, oziroma, izpustim še vse ono, kar mislite, da bi bilo komu izpodtakljivo in nečete, da bi se objavilo že sedaj.

Priloženo pismo mi blagovolite vrniti.

Zahvaljujoč Vas vnaprej za prijaznost in želeč Vam vesele velikonočne praznike ostajam z najodličnejšim spoštovanjem

udani Vam dr. Lončar

Odgovor Turnerja Lončarju

Velečislani gospod profesor,

Maribor, 9. aprila 1914

Iskreno se Vam zahvaljujem za Vaše lepo ravnanje glede objave mojega dopisa raj-nemu Vošnjaku. Dostikrat nastajajo velike neprijetnosti, ako se neprevidno dajo javnosti privatni dopisi, dokler dopisnik še živi.

Dozvolite torej, da to, kar se v dotičnem dopisu naj izpusti, jaz koj prečrtam.

O Cankarju in naši »modernej« sem objavil svoj čas precej oster članek v »Popotniku«,¹⁸ ko sem bival še na Dunaju ter se shajal s Stritarjem.

Cankar je po mojem mnenju škodlivec naši mladini. Literaturo njegove struje si morejo dovoljevati veliki narodi za svoje izžite mevže, nikakor pa ne mi Slovenci. Naša mladina potrebuje zdrave in krepčilne literarne hrane, ki ji ne zastrupla duha in srca, temveč jo navdušuje in krepči za vse kar je res človeško lepega, blagega in poštenega. Mi potrebujemo telesno in duševno zdravih ljudi, ki se pogumno borijo s težavami življenja in tako dosežajo cilj, po katerem stremijo.

Kakšni so Cankarjevi junaki in junakinje, katere vzgaja njegova alkoholizirana domišljija? – Večinoma so neke blazne šeme, namišljeni potvori brez krvi in mozga, zalumpani, zapiti, zababjeni študenti in drugi takšni ljudje, ki se po beznicah rogajo

¹⁷ Tega pisma v tem gradivu ni, pa tudi Lončar ga ni objavil, ker je objavo preprečil izbruh prve svetovne vojne in konec izhajanja Naših zapiskov.

¹⁸ Gre za Turnerjev članek Beseda o naši moderni, ki ga je objavil v reviji Popotnik, Ljubljana 1902, str. 262–267, v katerem je obširneje predstavil svoje razmišljanje o moderni, simbolizmu in te struje zelo negativno ocenil, še posebej pa Ivana Cankarja.

vsakomur kot »grdemu filistru«, kdor s svojo pridnostjo, z razumnim stremljenjem in pametnim življenjem kaj doseže. Ljudje, ki v svojem puhlem pesimizmu se v nihilizmu potaplajo, a to svojo modrost za edino zveličaven evangelij oznanjajo. Kam morejo dovajati takšni »vzori« našo mladino?

Oprostite, v naglici sem morda s tem dopisom že predaleko zašel, pa – jaz sem mnogo let, mislim da vestno, vzgojeval mladino, ustvaril sem si torej druge nazore in vzore.

Da zdravstvujete!

Srečne in vesel praznike Vam srčno želi Vaš iskreni P. Turner